
Misiunea pastorală

în

Biserica Română Unită. Cazul episcopului Ioan BOB

Daniel DUMITRANA

Misiunea pastorală, conceperea și realizarea ei prin activitatea de pastorație, constituie o dimensiune de primă importanță a imaginii negative formate și perpetuate în timp cu privire la episcopatul lui Ioan Bob. Încă de la început, noul ierarh era conștient de greutatea misiunii asumate și a ținut să mărturisească în *Cuvântul* pronunțat cu prilejul instalării în scaun (30 iunie 1784)¹. Inteligibilă din punctul de vedere al unei necesare modestii, o asemenea declarație însemna însă și o recunoaștere implicită a faptului că meritele sale nu justificau ocuparea unei demnități atât de înalte. Lipsa lui de calități pentru promovarea unirii religioase și insuficienta experiență misionară, în condițiile efectelor Edictului de toleranță, a fost evidențiată de nunțul Garampi² și creionată sarcastic de Petru Maior, în *Istoria Bisericei Românilor*, cu referire la consecințele politicii de toleranță în districtul Făgărașului³. Peste un deceniu, același Petru Maior avea să sublinieze necesitatea implicării episcopului în activitatea

¹ *Cuvânt carele Măria Sa prealuminatul și preaosfințitul domn Ioan Bob vlădicul Făgărașului ... l-au avut în ziua instelației în anul Domnului 1784, iunie, zile 30.* Biblioteca Academiei Române. Filiala Cluj, fond Carte Românească Veche (în continuare C.R.V.), cota 164 (fără paginație). Este spiritul întregului text, din care cităm doar un fragment: "Dacă episcopul vreodată măcar pentru dreaptă pricină să mânia, de râde, de postește măcar prin somn puținică odihnă, mulți îl defaimă, mulți se smintesc, mulți îi pun legi, mulți își aduc aminte de episcopii cei de demult, și mai dinainte îi pomenesc și rău vorbesc de cei de acum, și aceasta fac nu pentru că doară pre aceia ar vrea să-i laude ci pentru că pre acesta vreau să-l defaimă ... [trimiterea este la un citat din Sf. Ioan Hrisostomul]. Aceste răsplătiri mă așteaptă pe mine întru această lume pentru ostenele mele cele de acum și pentru cele de aici înainte, aceasta îmi va fi plata pentru lucrurile cele multe și pentru grija cea mare ...". De altfel, Ioan Bob a fost inițial reticent la ideea candidaturii sale, exprimându-și, conform lui Petru Maior, neîncrederea în șansele de reușită: "Ioan Bob le răspunse să nu umble în lucrul acela nimica, că aceea, ca să fie el vlădică, nu vor putea dobândi" (*Istoria Bisericei Românilor*, Buda, 1813, p. 396. Trimiterea noastră se face la textul publicat de Petru Maior și la partea inedită – B.A.R., Filiala Cluj, ms. rom. 279).

² Scrisoarea nunțului Garampi din 3 august 1784 către Secretariatul de Stat pontifical: "Il nuovo Vescovo di Balasfalva e uomo di poco talento, e per conseguenza meno atto a trattenere con zelo quei popoli". Caracterizarea este în vădită opoziție cu cea a episcopului anterior, Grigore Maior, ale cărui succese misionare nunțul nu uita să le amintească (Octavian Bârlea, *Ex historia romena. Ioannes Bob – Episcopus Fogarasiensis (1783-1830)*, Frankfurt am Main, 1948, p. 437, documentul nr. CCXXIV și Ion Dumitriu-Snagov, *Românii în arhivele Romei (secolul XVIII)*, București, 1973, p. 402-405, documentul nr. CIII).

³ "După vestirea toleranței ceii de la împăratul Iosif al doilea milostivește dată ... unor români din pământul Făgărașului le veni chef să se lasă de unire. Pentru aceea vlădica Ioan Bob curse acolo, ca cu fața și cu propovăduirea să împiedice pre acei oameni a trece la neunire, ci fiindcă zisul vlădică din fire nu are nici cea căutătură în față, nici cea dulceață în cuvinte, nici cea curgere în vorbă carea e de lipsă spre a înlănzi norodul și a spori în unele ca aceste, necum să dumerească pre cei ce până aci vrea să scadă de la unire, ci cu gloatele și ceialalți mărturiseau că vreau să treacă la neunire și pentru aceea poflea de la dânsul să li se orânduiască învățătura cea de șese săptămâni." (Petru Maior, *op. cit.*, p. 116). În același sens, dar de această dată din perspectiva timpului scurs până la redactarea *Istoriei Bisericei Românilor*, istoricul se pronunța astfel în legătură cu experiența misionară a episcopului Ioan Bob acumulată până la ocuparea scaunului episcopal: "... iară Ioan Bob, în toată vlădicia lui această lungă, nici o nevoiță spre adaogerea unirei n-au pus, decât că au ieșit odată fără de nici un rod în pământul Făgărașului. Ba, necum să întoarcă pre alții la unire, ci și ai lui poporeni, fiind el paroh și protopop în Maroș-Vaşarhei, s-au făcut neuniți, pre carii după ce s-au făcut Ioan Bob vlădică, un cliric ceteț, fiind acolo atunci paroh și protopop Dimitrie Caian cel bătrân, carele-i acum în Blaj prepozit capitlului, iarăși i-au întors la unire." (*ibidem*, p. 264).

misionară, pentru a contracara propaganda “schismaticilor”, a căror religie fusese recunoscută prin lege⁴. Constantele luărilor de poziție ale acestuia împotriva superiorului său erau acum, pe lângă chestiunea atitudinii episcopului față de activitatea misionară, lipsa de interes a arhierelui față de îndatoririle sale pastorale, cu deosebire neglijarea vizitațiilor canonice și a predicii (“praedicare Verbum Dei”), în favoarea unor preocupări de natură economică și într-o defavorabilă comparație cu episcopul ortodox⁵. Dar nici la sfârșitul episcopatului bilanțul, din acest punct de vedere, nu era mai favorabil⁶. Prin urmare, zelosului episcop Grigore Maior, care a excelat printr-un susținut misionarism, îi urma un episcop de cu totul altă factură, care nu beneficia de o experiență pastorală și era mai atașat preocupărilor de ordin administrativ și economic, fiind, tocmai din aceste motive, mai corespunzător decât antecesorul său din punctul de vedere al obiectivelor politicii eclesiastice iosefine⁷.

Pentru a avea o imagine mai concretă asupra practicii pastorale a episcopului Ioan Bob și a sesiza măsura în care reformismul său ținea și domeniul mai profund al vieții religioase, dincolo de aspectele instituționale, vom apela la două tipuri de surse esențiale într-o asemenea analiză: protocoalele vizitațiilor canonice și statutele sinodale⁸.

Sunt cunoscute puține vizitații canonice ale lui Ioan Bob. În anul 1784 acesta s-a deplasat în Silvania și în districtul Făgărașului⁹. Vizitația canonică întreprinsă în anul 1793 a avut din nou drept obiectiv zona Silvaniei, după cum afirmă Petru Maior¹⁰, dar nu avem informații concrete despre ea¹¹. Tot Petru Maior vorbește despre o

⁴ Scrisoarea lui Petru Maior din 8 noiembrie 1794, adresată Congregației de Propaganda Fide: “Dominus Ordinarius ... ad instituendam Visitationem Canonicam quae eo magis nunc necessaria fore quod etiam Schismatici cum antea solum tolerati fuissent in hoc Principatu, nunc Lege recepti sunt qua occasione quantum detrimenti sapere possit, Sacra Unio nissi duplicatus fuerit Episcopalis zelus non est necesse ut ego explice ... nullo pacto adduci potest.” (Octavian Bârlea, *op. cit.*, p. 404, doc. nr. CLXVI și Ion Dumitriu-Snagov, *op. cit.*, p. 522-523, doc. nr. CXLVIII). Mai târziu, în *Istoria bisericeii Românilor*, istoricul îl va critica foarte aspru pe episcop pentru neglijarea acțiunilor misionare: “În zilele vlădicului acestuia, fără samăn mulți de la unire au trecut la neunire, nice nu știu măcar unul, în toată vlădicia lui, însuși să-l fi întors la unire.” (p. 117).

⁵ Aceste aspecte sunt subliniate în corespondența protopopului cu Congregația de Propaganda Fide, în special în scrisorile din 21 aprilie 1790 (Octavian Bârlea, *op. cit.*, p. 395-396, doc. nr. CLVII) și 1 octombrie 1793 (*ibidem*, p. 400-401, doc. nr. CLXV; I. Dumitriu-Snagov, *op. cit.*, p. 510-513, doc. nr. CXLV, cu datare eronată 10 octombrie 1793). Cităm din aceasta din urmă: “Non dubito, quin varias occupationes in excusationem singulorum delationis punctorum Dominus ordinararius obtulerit, at quascunque obtulerit occupationes, eae nequovam sunt pastorales, sed tales, quibus per alios satisfacere et poterat et deberat. Episcopus Schismaticus etiam hoc anno instituit visitationem canonicam ... noster vero Dominus Ordinarius curat domi rusticam aconomiam, ac dum vel saeculares ipsi Ecclesiam, precaturi, adeunt, sua illustritas visitat horreo, ac fere nunquam Ecclesiam accedit praeterquam diebus Dominicis et festis de praecepto ... Quantum scandalum, per integrum annum nunquam in Cathedrali praedicare Verbum Dei ! ...”.

⁶ Petiția clerului greco-catolic din 30 mai 1831, adresată guvernatorului Ioan Josika, prin care se solicita permisiunea întrunirii sinodului electoral, amintește printre argumente lipsa vizitațiilor canonice de peste 20 de ani și situația dificilă a unirii religioase în Hațeg. Apud Ladislav Gyemánt, *Împrejurările alegerii de episcop la Blaj în anul 1832*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie*, Cluj-Napoca, XXI, 1978, p. 412.

⁷ Pentru activitatea misionară a episcopului Grigore Maior vezi Zenovie Păclișanu, *Istoria Bisericii Române Unite*, partea a II-a, 1752-1783, în *Perspective*, an XIV-XVI, nr. 53-60, 1991-1993, p. 136-147 și Greta-Monica Miron, *O vizitație canonică în comitatul Clujului sub episcopul Grigorie Maior*, în vol. *Studii istorice. Omagiu profesorului Camil Mureșanu la împlinirea vârstei de 70 de ani*, Cluj-Napoca, 1998, p. 183-196. Pentru o caracterizare comparativă Grigore Maior – Ioan Bob vezi O. Bârlea, *op. cit.*, p. 21. Atitudinea episcopului Ioan Bob față de activitatea misionară consacrată propagării unirii religioase este descrisă repetat într-un stil acid și întotdeauna într-o defavorabilă comparație cu cea a antecesorului său de Petru Maior (*op. cit.*, p. 117, 262, 264, 399).

⁸ Despre valoarea acestor tipuri de surse vezi Jean Delumeau, *Le catholicisme entre Luther et Voltaire*, Paris, 1971, p. 199-210.

⁹ Vezi mai sus relatarea lui Petru Maior din *Istoria Bisericeii Românilor* (nota 3). Menționăm și relatarea făcută ulterior de Theodor Papp: “... la începutul episcopiei sale au vizitat toată Silvania, de aci s-au înturnat la ținutul Făgărașului, cu prilejul relabensilor la neunire ...” (Theodor Papp de Ujfalú, *Trista predică care la îngroparea Ecčelenții Sale Prealuminatului și Preamăritului Domn Ioann Bobb de Kapolnak Monostor ... întru vecinică pomenire a prebunului Episcop ... în luna lui octombrie la 7 zile 1830 în S. Mănăstire a Blajului s-au cuvântat*, Sibiu, 1830, B.A.R., Filiala Cluj, fond C.R.V., cota 298, p. 13. Pentru datarea acestei vizitații în anul 1784 vezi și scrisoarea nuntului Garampi (nota 2), care vorbește de tulburările confesionale din acest an.

¹⁰ Conform scrisorii acestuia din 1 octombrie 1793 (nota 5): “Audio suam Illustratatem obtulisse Sacrae Congregationi nescio quam visitationem canonicam in parte hujus Principatus Silvania dicta factam; ad falsum est, cam visitationem canonicam fuisse, sed fuga fuit, fingeat nempe sibi metum, ne Turcae versus Balasfalvam irrumperent, et pecunia forte spoliaretur, quod quidem praeter alia argumenta vel illud satis aperit, quod singulis diebus 6-7 pagos perlustravit, qui certo fugientis ritus, non evangelisantis est ...” (O. Bârlea, *op. cit.*, p. 400, doc. nr. CLXV și I. Dumitriu-Snagov, *op. cit.*, p. 510-511, doc. nr. CXLV).

¹¹ În conformitate cu scrisoarea citată în nota anterioară, Ioan Bob a informat Congregația despre această acțiune, dar nu am avut la dispoziție raportul respectiv. Nici protocolul vizitației canonice nu se păstrează în arhiva episcopală.

vizitație a episcopului în protopopiatului Gurghiului, fără a-i preciza însă și data¹². O alta, din anul 1798, a fost consacrată comitatelor Dăbâca, Solnocul Interior și districtului Chioar¹³. Aceasta este imaginea, atestată documentar, a vizitațiilor canonice de mai mare amploare ale episcopului Ioan Bob¹⁴. De la nici una dintre acestea nu ni s-au păstrat însă protocoale, punându-se chiar problema dacă ele au fost redactate. Lipsa lor și în, mare parte, a altor date concrete despre vizitațiile întreprinse¹⁵, este caracteristică pentru atitudinea episcopului față de una din atribuțiile sale esențiale, fapt ce îndreptățește în bună măsură criticile care i s-au adus din acest punct de vedere. Ioan Bob nu a mai întreprins vizitații canonice de amploarea celor ale antecesorilor săi, iar cele realizate pot fi cu greu reconstituite doar pe baza unor note sumare sau a referințelor din corespondența sa ori a clerului. El a încercat să-și îndeplinească misiunea pastorală mai degrabă prin măsuri administrative care vizau o mai bună organizare a diecezei¹⁶, între acestea putând fi amintite ca semnificative înființarea vizariatelor în două zone marcate de tulburări confesionale și de masive convertiri la ortodoxie după Edictul de toleranță - Făgărașul și Hațegul.

Singura vizitație al cărei traseu poate fi reconstituit cu exactitate, pe baza consemnărilor din protocolul episcopal¹⁷, este cea întreprinsă în anul 1798. În continuarea vizitațiilor efectuate anterior în părților nordice ale diecezei (posibil în comitatele Crasna și Solnocul de Mijloc¹⁸) și, probabil, în comitatul Turda¹⁹, episcopul a parcurs acum comitatele Dăbâca, Solnocul Interior și districtul Chioar. O parte a acestei zone mai fusese străbătută și de episcopii Atanasie Rednic²⁰ și Grigore Maior²¹. Desfășurată pe durata a două luni (3 mai – sfârșitul lunii iunie), timp în care au fost parcurse 132 de parohii²², această vizitație este de o amploare apropiată celor întreprinse

¹² Mențiunea este precedată de o critică dură referitoare la modul în care episcopul obișnuia să realizeze vizitațiile canonice: "Iară vlădica Ioan Bob arareori au eșit în vizitație a-și cerceta oile sale. Când au eșit încă nu atâta pot să zică că au făcut vizitație canonică, cât că alergat, ca curând iarăși să se întoarcă la iconomia sa și să nu cheltuiască mult. Știu că ieșind în vizitație canonică, au venit, o dată în toată vlădicia lui, și în protopopiatul Gurghiului unde de-au umblat pre airea câte 5-6 sate într-o zi, cum îi era obiceiul, aci în trei ceasuri după prânz, cum sunt satele dese, au făcut vizitație canonică în cinci sate și pe cină iarăși s-a întors în Beica Românească la parohul Alexandru Truță de unde eșise." (Petru Maior, *op. cit.*, p. 262). Nu este exclus ca această vizitație să fi avut loc tot în anul 1793, dată fiind asemănarea relatării citate aici cu cea din scrisoarea din 1 octombrie 1793 (nota 9).

¹³ Cf. scrisorii din 11 mai 1798 adresată Guberniului, în care Ioan Bob solicita acordarea asistenței necesare din partea autorităților. Arhivele naționale, Direcția Județeană Alba (în continuare ANDJA), Mitropolia Greco-Catolică Română de Alba Iulia și Făgăraș, Blaj. Arhiva Generală – Acte inventariate (în continuare AG-ai) dos. 17/1798, f. 1 r-v. Răspunsul pozitiv al Guberniului în această chestiune a fost expediat episcopului în data de 12 mai. *Ibidem*, f. 2 r-3v.

¹⁴ Vezi și O. Bârlea, *op. cit.*, p. 234-235. Referințe generale găsim și la Theodor Papp: "... întru acesta feliu de slujbe apostolicești bunul nostru părinte, până au fost în vârtute necurmat au umblat ... scăuniile și comitaturile (varmedii) de pururea le-au vizitat ... (*Trista predică*..., I. c.).

¹⁵ Există totuși câteva consemnări ale episcopului referitoare la vizitația canonică din anul 1798 care, deși nu se constituie într-un protocol propriu-zis, pot servi la reconstituirea traseului urmat. Pentru celelalte vizitații amintite lipsesc și aceste note sumare.

¹⁶ Vezi în acest sens *Tabella Parochiarum et Filialium Graeco-Catholicorum in Dioecesi Fogarasiensi esistenti* (AG-ai, dos. 48/1789, *passim*) și *Statistica românilor uniți din Ardeal la anul 1811* (ANDJA, Mitropolia Greco-Catolică. Cabinetul Mitropolitului – Inventar suplimentar, dos. 1/1811, *passim*); de asemenea evoluția organizării diecezei este reflectată în calendarele și șematismele din această perioadă.

¹⁷ ANDJA, Mitropolia Greco-Catolică, Registre de evidență contemporană de la Registratura Generală. Protocollum praesidiale nr. 5/1797-1800, f. 213r-214v, 215v-216r, 220v-222r. Aceste note au fost semnalate de Zenovie Pâclișanu, care le-a descris astfel: "Un *Protocollum praesidiale* din 1797-1800 al lui Ioan Bob cuprinde notele redactate cu prilejul vizitației canonice pe care acesta a făcut-o în cursul lunilor mai și iunie 1798 în aceleași părți de nord ale eparhiei" (*Vechi vizitațiuni canonice din Ardealul veacului al XVIII-lea*, în *Cultura Creștină*, XVI, nr. 1, 1936, p. 22). În ceea ce privește celelalte vizitații, pentru anul 1793 nu există asemenea consemnări în protocol, iar pentru 1784 lipsește și protocolul episcopal.

¹⁸ Presupunem că vizitațiile din 1784 și 1793 întreprinse în Silvania au avut drept obiectiv aceste comitate, dat fiind că aici va fi organizat mai târziu vicariatul Silvaniei. Ele au fost vizitate și de Grigore Maior în 1776 (cf. Z. Pâclișanu, *Istoria Bisericii...*, p. 142-143); tot din această zonă, la care se adaugă districtul Chioar, vizitat de Ioan Bob în anul 1798, a pornit proiectul înființării unei noi episcopii unite cu sediul la Baia Mare (cf. idem, *Încercare pentru înființarea unei episcopii unite în Baia Mare la 1791*, în *Cultura Creștină*, XVI, nr. 9, 1936, p. 518-520).

¹⁹ Este foarte probabil că vizitația menționată de Petru Maior (nota 12) nu s-a limitat doar la protopopiatul Gurghiului.

²⁰ Comitatul Solnocul Interior, vizitat parțial de acesta în 1768; cf. Z. Pâclișanu, *Istoria Bisericii...*, p. 103-104.

²¹ Comitatul Dăbâca, vizitat de acest episcop în anul 1774 și 1776; cf. *ibidem*, p. 136-137 și 142-143.

²² Data încheierii vizitației nu este consemnată, dar ultima mențiune este din 28 iunie, când episcopul se afla în comitatul Dăbâca, deci pe drumul de întoarcere. Traseul a fost următorul: Cluj-Mănăstur (unde a rămas între 4 și 8 mai și tot de aici, în 11 mai, solicita

de episcopul Grigore Maior. Diferența intervine în cazul obiectivelor: Ioan Bob nu și-a propus nici o acțiune misionară de mai mică sau mai mare anvergură, nici alcătuirea unei conscripții. În privința primei chestiuni trebuie spus că el nici nu ar mai fi putut să realizeze numeroase convertiri, chiar dacă ar fi avut calitățile necesare. Noul cadru creat de Iosif al II-lea prin impunerea Edictului de toleranță (8 noiembrie 1781)²³ și prin subordonarea Episcopiei Ortodoxe față de Mitropolia din Carloviț (6 noiembrie 1783 în problemele spiritual-dogmatice, respectiv 8 decembrie 1786 în problemele administrative)²⁴, la care s-a adăugat recunoașterea liberului exercițiu al religiei ortodoxe prin articolul LX al Dietei din 1791²⁵, nu mai îngăduia o ofensivă misionară de mari proporții, chiar dacă scaunul amintitei Episcopii era vacant din anul 1796²⁶. Prin urmare, consemnările referitoare la convertiri (mai degrabă tentative în acest sens) sunt extrem de puține. Iar în ceea ce privește conscripția, avem doar câteva date despre biserici și nici una despre preoți, înzestrarea bisericilor sau dotarea parohiilor vizitate. Vom încerca în continuare să surprindem obiectivele acestei vizitații prin analiza însemnărilor din protocolul menționat, pentru a putea înțelege mai concret modul în care Ioan Bob concepea această atribuție esențială a misiunii sale pastorale.

Cele mai numeroase consemnări se referă la dimensiunea prin excelență pastorală a vizitației întreprinse de Ioan Bob. Aproape în toate parohiile vizitate episcopul a rostit exortații, a căror tematică este menționată în câteva cazuri²⁷, și a asistat la celebrarea serviciului religios²⁸. Acesta se reducea de multe ori la cântări ("cantus") și/sau rugăciuni ("praeces") prilejuite tocmai de vizita episcopului. El a celebrat însă liturghia doar de două ori²⁹ și s-a adresat foarte puțin credincioșilor prin intermediul predicii³⁰, preferând exortațiile chiar atunci când participa la slujirea liturghiei³¹. Notele protocolului reflectă uneori și primirea făcută episcopului de către credincioși. Astfel,

Guberniului să transmită oficialităților din cele două comitate și districtul Chioar ordinul de a acorda asistență în cazurile în care aceasta îi va fi necesară – vezi nota 13), comitatul Dăbâca (8-15 mai) – districtul Chioar (15-27 mai) – comitatul Solnocul Interior (27 mai – mijlocul lunii iunie), urmând apoi întoarcerea tot prin comitatul Dăbâca. Menționăm că din 9 iunie nu mai este notată data, dar între mijlocul lunii iunie și 27 iunie nu mai există consemnări (*Protocollum praesidiale*, l. c.).

²³ Pentru semnificația politicii de toleranță iosefină vezi Pompiliu Teodor, *Tolerance and the Transylvanian Rumanians: from Maria Theresa to Joseph II*, în vol. *Church and Society in Central and Eastern Europe*, edited by Maria Crăciun and Ovidiu Ghitta, Cluj-Napoca, 1998, p. 198-204.

²⁴ Mathias Bernath, *Habsburgii și începuturile formării națiunii române*, Cluj, 1994, p. 256-257; Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ediția a II-a, vol. II, București, 1994, p. 493. Vezi și observațiile nunțului Garampi din scrisoarea citată mai sus din 3 august 1784 (nota 2): "Dacche S. Maiesta ha accordato agli Scismatici un Vescovo proprio, che non aveano mai potuto conseguire dai suoi predecessori, passano frequentemente, specialmente i Valacchi, gente idiota, dall'Unione allo Scisma ... Tanto puo in detta popolazione la vista della nuova decorazione degli Scismatici ... [...] Per secondare il Governo conversa civilmente col Vescovo Scismatico ...". (O. Bârlea, *op. cit.*, p. 437, doc. nr. CCXXIV și I. Dumitriu-Snagov, *op. cit.*, p. 402-405, doc. nr. CIII).

²⁵ La acest fapt face aluzie Petru Maior în scrisoarea din 8 noiembrie 1794, referindu-se la noul statut al confesiunii ortodoxe (vezi mai sus nota 4).

²⁶ În această chestiune, elementul determinant era reprezentat de orientarea politicii imperiale, semnificativ modificată în timpul lui Iosif al II-lea în comparație cu perioada iosefină. Cu toate acestea, consecințele politicii de toleranță iosefină asupra raporturilor interconfesionale din principatul Transilvaniei au fost hotărâtoare, relațiile conflictuale dintre ortodocși și greco-catolici sunt înlocuite traptat de fenomenul unei progresive apropieri confesionale, despre care Petru Maior ne-a lăsat o valoroasă mărturie în *Istoria Bisericii Românilor*, p. 118-119. Același istoric se contrazice însă în momentul în care acuză activitatea superiorului său în domeniul misionar, trecând voit cu vederea constrângerile impuse de noua realitate confesională (*ibidem*, p. 117).

²⁷ *De timore et praesentia Dei* și *De obligationibus Christianis* (la Giula – comitatul Dăbâca; *De charitate erga proximum et obedientia superioribus debita* la Vultureni (Magyar Újfalu – comitatul Dăbâca). *Protocollum praesidiale*, f. 213r. În continuare nu mai este comunicată tematica exhortațiilor, mențiunile reducându-se la simpla lor consemnare, făcută însă cu cea mai mare regularitate. Atunci când acestea lipsesc, faptul se datorează foarte probabil unei consemnări sumare, care se limitează la notarea itinerarului urmat de episcop.

²⁸ Sunt amintite rugăciunile consacrate orelor canonice în genere, fiind specificate doar vecerniile și într-un singur caz *prima et tertia horis* (l. c.). Uneori apare mențiunea *absolutis vesperis*, ceea ce poate însemna că nu întotdeauna episcopul asista la întreaga ceremonie.

²⁹ Liturghia consacrată sărbătorii Rusaliiilor din 16 mai (*ibidem*, f. 213v) ținută la Băbeni (Aranyező – districtul Chioar) și cea duminicală din 23 mai, ținută la Copalnic-Mănăstur – districtul Chioar (*ibidem*, f. 215v). cu privire la celelalte liturghii, prilejuite de Vinerea Mare dinaintea de Rusalii, 14 mai, a doua zi de Rusalii, 17 mai, Sfinții Împărați Constantin și Elena, 21 mai, și cele duminicale din 9 mai și 13 iunie apare doar mențiunea *audito sacro* (*ibidem*, f. 213v, 214r, 214v, 213r și 221v).

³⁰ Sunt menționate doar de 3 ori *orationes* rostite de episcop fără alte precizări (*ibidem*, f. 213r-v).

³¹ Vezi trimiterile din nota 30.

la Satu Lung (Hosszu-Macsikás – comitatul Dăbâca) și la Giula, aceștia l-au întâmpinat cu prapori și cântând³². La Copalnic-Mănăstur au asistat la liturghia celebrată de episcop și credincioși din satele învecinate³³. La Lăpuș (Oláh-Lápos – comitatul Solnocul Interior) episcopul este condus cu procesiune și la cea de-a doua biserică a satului³⁴. Iar la Brebeni (Brébfalva – districtul Chioar), pe lângă rugăciuni și obișnuita exortatie, este amintită și săvârșirea mărturisirii³⁵.

Mult mai puține mențiuni privesc latura misionară a vizitației, fiind puțin probabil că Ioan Bob și-a propus o asemenea acțiune. Geografia confesională a zonei vizitate ne apare de altfel ca fiind majoritar greco-catolică, iar cele câteva sate ortodoxe sunt amintite numai ca etape ale itinerarului urmat de episcop³⁶. Acesta a avut totuși două tentative misionare, în ambele cazuri asigurându-se mai întâi de sprijinul nobilimii locale. La Popteleac (Poptelek – comitatul Dăbâca), sat majoritar ortodox, îndemnul episcopului de îmbrățișare a unirii este acceptat, dar sătenii nu se pot înțelege cu privire la condiția schimbării preoților³⁷ și convertirea este amânată până în anul 1802³⁸. O reacție diferită au manifestat sătenii din Novac (localitate neidentificată), care au refuzat convertirea³⁹. Tentativa nu este repetată la Suci de Jos (Alsó Szöcsi – comitatul Solnocul Interior), aici constatându-se pur și simplu caracterul confesional mixt al satului ("pagus mixtus")⁴⁰.

Dintre atribuțiile deținute în calitate de arhieru, cea mai bine reprezentată este cea referitoare la dreptul de sfințire a bisericilor. În decursul întregii vizitații Ioan Bob a consacrat 17 biserici și 3 capele⁴¹. Materialul din care erau construite nu este comunicat decât în câteva cazuri⁴², dar se poate presupune că majoritatea erau făcute din lemn. În ceea ce privește înfățișarea sau înzestrarea lor, nu există nici o consemnare, ca și în cazul celorlalte biserici. Se notează doar existența a câte două biserici în Lăpuș și în Căvnic⁴³ și faptul că la Koralyfalva (?) nu a mai fost necesară consacrarea bisericii, deoarece mai înainte fusese sfințit tot aici un altar⁴⁴. Episcopul a vizitat și mănăstirea Strâmba, dar nici despre situația întâlnită aici nu avem vreo mărturie⁴⁵.

Problemele administrative, contrar așteptărilor, sunt și ele foarte puțin reprezentate. Este consemnată convocarea de către Ioan Bob la Vultureni, în data de 10 mai, a preoților din satele Așchileu Mare (Nagy Esküllő),

³² "... venimus ad Hosszu Macskás ubi occurrentes homines cum vexilis ingressi simus templum et decantato tedem laudamus ...: ab inde pro vespere in Gyla ubi pariter occurrentes cum vexilis sub ingressi templum absolutis vespere ..." (*ibidem*, f. 213r).

³³ "Die 23-a mai celebravimus Sacrum in C. Monostor ubi copia hominum interfuit ex circumjacentibus pagis ..." (*ibidem*, f. 215v).

³⁴ "... ad Olah Lapos ubi facta exhortatione in una ecclesia ivimus cum procesione ad aliud facta est in unaque exhortatio et cantus ..." (*ibidem*, f. 216r). În 1835 existau aici două parohii, cf. *Schematismus Venerabilis Cleri Graeci Ritus Catholicorum Dioeceseus Fogarasiensis ... pro anno ... MDCCCXXXV*, p. 137.

³⁵ *Protocollum praesidiale*, f. 216r.

³⁶ Sunt menționate 11 sate "neunite" și 2 sate schismatice. În prima categorie 5 sate (Cuciulat, Curtuișu Mare, Copalnic, Poiana Porcului, Cățcău) au fost convertite până la sfârșitul episcopatului lui Ioan Bob (cf. *ibidem*, f. 213v, 215v, 220v și *Schematismus ... pro anno MDCCCXXXV*, p. 133, 130, 134, 136, 124). Satele schismatice erau Finteușu Mare – districtul Chioar și Rogoz – comitatul Solnocul Interior, cf. *Protocollum praesidiale*, f. 214v și 216r.

³⁷ "14ta mai mane audito Sacro in Gorbo et facta exhortatione pro restissimis occasione praelaudate Comitissae [Hallerianae] ad Popp Telek ubi maior pars pagi Disunita est inducebantur facta iis exhortatione ad amplectendam unionem sed cum varias condiciones praesertim demutandis sacerdotibus potuissent inter se choalescere; non potuerunt sed tantum spes est conversionis ..." (*Protocollum praesidiale*, f. 213v).

³⁸ *Schematismus ... pro anno MDCCCXXXV*, p. 13.

³⁹ "Processimus ad M. Lapos et condescendimus in Aula Illmi Domini C. Esterhazi apud D. Administratorem a Novak ibi tentata est conversion ad Unionem, sed pars noluit ..." (*Protocollum praesidiale*, f. 216r).

⁴⁰ *Ibidem*, f. 220v. Parohia fusese întemeiată în anul 1777, cf. *Schematismus ... pro anno MDXXXCCCV*, p. 135. O mențione la fel de sumară ("pagus neo conversus") se face și despre satul Lăpușel (Hagymas Lapos – districtul Chioar), reconvertit recent, în anul 1792, *Protocollum praesidiale*, f. 214v și *Schematismus ... pro anno MDCCCXXXV*, p. 132.

⁴¹ Acestea se repartizează astfel: două biserici în comitatul Dăbâca, șase biserici și trei capele în districtul Chioar, nouă biserici în comitatul Solnocul Interior.

⁴² Sunt menționate trei biserici de piatră (la Dumbrava Nouă, Cristeștii Ciceului și Spermezeu, toate în Solnocul Interior) și una de lemn. *Protocollum praesidiale*, f. 220v-221r.

⁴³ Pentru Lăpuș vezi mai sus nota 35. Pentru Căvnic – districtul Chioar, vezi *ibidem*, f. 215v.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 214v.

⁴⁵ *Ibidem*, f. 220v.

Borșa, Badon (Bádok), Ciumăfaia, Satu Lung și Vultureni pentru anchetarea unor abuzuri⁴⁶, acesta fiind însă un eveniment singular. În rest preoții nu sunt amintiți decât pentru menționarea motivului neparticipării la primirea episcopului, cum s-a întâmplat cu cel din Ciumăfaia⁴⁷. Chestiunile a căror rezolvare este solicitată de comunități sau credincioși reies însă din cererile acestora, consemnate în protocol alături de notele vizitației. Astfel, sătenii din Surduc – comitatul Solnocul Interior solicitau ca parohia lor să fie administrată de inspectorul din Băbeni (Aranyező – districtul Chioar), dat fiind că protopopul din Ocna Dejului este prea departe⁴⁸. Cei din Spermezeu îl doreau ca preot pe călugărul Petru din Păltineasa – comitatul Solnocul Interior, oferindu-i și locuință, situată aproape de biserică⁴⁹. Târgoveții din Sic cereau ca veniturile rezultate din beneficiile parohiale să fie folosite pentru susținerea școlii normale și să nu mai fie împărțite cu preotul din Sărsig⁵⁰. Alte solicitări sunt individuale, venind din partea preoților sau a credincioșilor.

În finalul acestei analize considerăm necesar să remarcăm relațiile foarte bune ale episcopului român cu nobilimea și oficialitățile locale, de a căror ospitalitate a beneficiat pe tot parcursul călătoriei sale. El nu a avut însă nevoie de asistența acestora, solicitată la începutul vizitației, tocmai pentru că obiectivele sale nu au fost de natură să-i creeze greutatea insurmontabile, cu excepția celor două tentative de convertire amintite mai sus.

Concluziile trebuie, în mod firesc, să caracterizeze concepția lui Ioan Bob cu privire la vizitațiile canonice în genere, pe baza singurei sale inițiative de acest gen despre care avem o mărturie scrisă. În acest sens, în comparație cu realizările arhierilor anteriori, această vizitație canonică pare să fie mai degrabă îndeplinirea unor obligații, decât a unei îndatoriri asumate cu responsabilitate. Modul de realizare a ei ne aduce aminte de reproșurile pe care i le făcea Petru Maior privind îndeosebi ritmul prea alert. Dacă opera misionară nu mai putea continua la dimensiunile anterioare Edictului de toleranță, în felul în care o îndeplinise Grigore Maior, nu e mai puțin adevărat că succesorul acestuia a încercat în cazul de față foarte puține convertiri, bazându-se doar pe sprijinul nobilimii locale și nu pe o proprie asumare a misiunii sale. Caracterul preponderent pastoral nu a fost dublat de o anchetare a modului în care preoții celebrau serviciul divin, iar insistența apelului la exortatii, în defavoarea predicilor, este semnificativă din punctul de vedere al mesajului adresat credincioșilor. În al doilea rând, nu s-a putut sesiza un interes pentru înzestrarea bisericilor consacrate și pentru existența beneficiilor parohiale. Chiar din punct de vedere administrativ nu este menționat gradul de ocupare al parohiilor și nu sunt consemnate probleme ținând de domeniul jurisdicției. Programul propus pentru îmbunătățirea situației clerului prin memoriul din anul 1793⁵¹ nu este deloc concordant cu obiectivele acestei vizitații canonice. În fine, problemele credincioșilor reies nu din observațiile făcute în timpul vizitației canonice, ci din solicitările acestora, din care noi am amintit doar câteva, integrate printre și alături de aceste observații.

Explicațiile pentru aceste neajunsuri pot fi găsite, cel puțin parțial, în caracterul însuși al episcopatului lui Ioan Bob: deplasarea centrului de greutate de la activitatea de pastorație și opera misionară la măsurile de ordin administrativ, de la rolul important acordat unor instituții tradiționale (sinodul eparhial – “soborul mare”), la o conducere autoritară și centralizată, de la implicarea directă în guvernarea diecezei la crearea unor instituții (capitulul catedral, vicariatele) care să devină organisme intermediare între conducerea episcopatului și dieceză. Din aceste puncte de vedere vizitațiilor canonice li se acorda un rol mult mai puțin important și ca urmare a faptului că Ioan Bob avea un profil spiritual sensibil diferit de cel al antecesorilor săi în scaunul episcopal.

În ceea ce privește statutele sinodale, singurul exemplu la care putem apela este cel al sinodului diecezan din anul 1821, convocat în urma solicitării arhiepiscopului primat al Ungariei, Alexander Rudnay, ca sinod pregătitor

⁴⁶ Din cei șase preoți convocați s-au prezentat doar trei. Nu se precizează nimic despre aceste abuzuri și nici referitor la discuția avută cu preoții respectivi. *Ibidem*, f. 213r.

⁴⁷ “... ab inde ad Ciumăfaia, sed sacerdos dicens esse infirmum non celebravit ...”, *ibidem*.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 213v.

⁴⁹ *Ibidem*, f. 221r.

⁵⁰ *Ibidem*, f. 221r-v.

⁵¹ Vezi textul la Ioan Chindriș, *Un Supplex Libellus românesc inedit – 1783*, în *Satu Mare. Studii și Cercetări*, V-VI, 1981-1982, p. 235-264.

pentru “conciliul național” al regatului, ținut în anul 1822⁵². În acest scop au fost supuse deliberării opt puncte (cinci indicate de primat și trei de împăratul Francisc I)⁵³, care au fost discutate în cele trei sesiuni sinodale din 15-16 septembrie⁵⁴. Interesante pentru tema investigației noastre sunt însă statutele (“canoanele”) adoptate în încheierea sinodului, care aveau în vedere problemele specifice ale diecezei Făgărașului⁵⁵. Ele vizau următoarele chestiuni: modul de funcționare a consistoriului episcopal și raporturile acestuia cu membrii administrației diecezane; obligația vicarilor, protopopilor și vice-protopopilor de a efectua vizitații canonice anuale ale eparhiilor, cu instrucțiuni amănunțite privitoare la modalitatea realizării acestora (cercetarea înzestrării și averii bisericilor, a modului în care preoții își îndeplineau atribuțiile liturgice și catehetice, verificarea existenței protocoalelor și a completării lor regulate, datoria de a îndrepta moravurile preoților și de a-i îndemna pe credincioși la respectarea obligațiilor față de stat și biserică); atribuțiile clerului parohial cu accent pe obligația de catehizare a credincioșilor, preoții înșiși trebuind să ofere acestora un model de comportament moral; îndatoririle credincioșilor de frecventare a bisericii și de respectare doar a sărbătorilor recunoscute și de biserică⁵⁶; norme legate de atribuțiile protopopilor privitoare la completare parohiilor vacante și la atribuirea veniturilor acestora până la numirea noului preot.

Analiza statutelor sinodului evidențiază două preocupări esențiale: în primul rând cea administrativă, ilustrată prin reglementarea funcționării consistoriului și stabilirea atribuțiilor protopopilor, un loc important ocupând și problema dotațiilor parohiilor, iar în al doilea rând cea privitoare la viața religioasă, reprezentată de interesul acordat modelării profilului spiritual al preotului și credincioșilor. Prima preocupare a reprezentat o constantă a episcopatului lui Ioan Bob, ea trebuind legată de reorganizarea administrativă a diecezei, dar instituțiile nou create – capitlul episcopal, vicariatele – nu sunt vizate în aceste statute, ceea ce pune în evidență orientarea episcopului spre o conducere mai centralizată, care acorda un rol minor sinodului diecezan. În privința celei de-a doua orientări, pare contradictorie solicitarea ca protopopii să îndeplinească în mod regulat și riguros o atribuție pe care episcopul însuși, așa cum am văzut, o îndeplinise destul de puțin. Răspunsul ni-l poate oferi chiar *Cuvântul* rostit la instalarea în scaun, pe care l-am invocat și mai sus. Atunci Ioan Bob apela la sprijinul protopopilor pentru a-l ajuta în dificila sa misiune, fiind conștient că nu era îndeajuns de înzestrat pentru aceasta⁵⁷. În același sens episcopul le cerea acum tot lor să-și asume cu responsabilitate această atribuție, pentru care simțea că nu are destulă chemare, el urmând să se concentreze, așa cum o făcuse și până acum, cu prioritate asupra chestiunilor administrative. O structură asemănătoare au și statutele sinodului următor, din anul 1833⁵⁸, ținut sub episcopul Ioan Lemeni, care a continuat orientarea antecesorului său în direcția unei conduceri autoritare a diecezei și preocupările acestuia de perfecționare a organizării administrative a eparhiei⁵⁹.

În concluzie, dacă un episcop reformator se caracterizează prin publicarea mai multor statute sinodale decât unul mai puțin zelos⁶⁰, este evident că Ioan Bob nu poate fi considerat ca atare. Reformismul său, realizat în plan administrativ și instituțional, nu reiese din statutele sinodale, pentru că nu s-a înfăptuit prin intermediul

⁵² Nicolaus Nilles, *Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiam orientalis in terris Coronae S. Stephani*, vol II, Oeniponte, 1885, p. 671-672; O. Bârlea, *op. cit.*, p. 233-234.

⁵³ N. Nilles, *op. cit.*, p. 671.

⁵⁴ *Acta Synodi Diaecesanae... Balasfalvae anno 1821, die 15/27 septembris celebratae*, AG-ai, dos. 10/1821, f. 2r-11v.

⁵⁵ Ioan Micu Moldovanu, *Acte sinodale ale baserecei romane de Alba Iulia și Făgărașu*, tom II, Blaj, 1869, p. 68-74.

⁵⁶ “Se nu-și facă serbători, care nu se țin de biserică și ca se-și părăsască reul seu obicei preotul într-o unele zile ca acelea nu slujască sfânta liturgie” (*ibidem*, p. 72). Această reglementare demonstrează rezistența mentalității populare în fața reformei inițiate de Maria Tereza în 1773 și desăvârșită de Iosif al II-lea în 1786, prin care se decretase reducerea numărului sărbătorilor pentru credincioșii greco-catolici și ortodocși (cf. O. Bârlea, *op. cit.*, p. 197-200).

⁵⁷ “Întru voi am nădejdea mea cucernicilor frați și împreună cu mine lucrători prea iubiți ! Voi unii aici la Scaun, alții afară în eparhiile voastre sunteți dați mie și puși ajutoriu spre ocârmuirea beserecii lui Dumnezeu ... Drept aceea, de veți face cu bun adevăr cele ce sunt ale deregătoriei voastre, de o parte foarte mare a grijii mele mă izbăviți ...” (*Cuvânt...*).

⁵⁸ I. Micu Moldovanu, *op. cit.*, p. 63-68. Sunt abordate însă și probleme noi, precum aceea a organizării de școli în fiecare parohie (vezi punctele 8-10).

⁵⁹ Pentru Ioan Lemeni vezi O. Bârlea, *Metropolia Bisericii Române Unite proclamată în 1855 la Blaj*, în *Perspective*, an X, nr. 37-38, 1987, p. 46 sqq. Pentru organizarea administrativă a diecezei vezi *Schematismus ... pro anno MDCCCXXXI*, passim.

⁶⁰ J. Delumeau, *op. cit.*, p. 209.

sinodului. Reglementările din 1821 nu aduc aproape nimic nou față de prevederile altor sinoade din secolul precedent și nu lasă să se întrevadă elementele noi, instituționale și administrative, introduse în organizarea diecezei. Pe de altă parte, domeniul vieții religioase a constituit prea puțin obiectul acestui reformism, astfel încât, din acest punct de vedere, episcopatul lui Ioan Bob poate fi caracterizat, raportându-ne la un enunț al lui Jean Delumeau, care observa că tonusul religios al unei dieceze corespunde, într-o destul de largă măsură, activității și stilului de viață al episcopului său⁶¹.

PASTORAL MISSION IN UNITARIAN CHURCH
BISHOP IOAN BOB
(Abstract)

Pastoral mission is an important dimension of the negative aspects connected to the activity of bishop Ioan Bob. This study drew the conclusion that if a bishop published more synodal principles than a less interested one, that was not the case of Ioan Bob. His reform was not achieved by the help of synod. The principles approved in 1821 brought nothing new regarding administrative organization of diocese. On the other hand, religious life was less involved in the reform so, as Jean Delumeau stated, diocese's religious life is connected to the activity and way of life of the bishop, in this case Ioan Bob.

⁶¹ *Ibidem.*